

Мукачівський державний університет
Гуманітарний факультет
Кафедра психології

Кваліфікаційна робота

053 – Психологія

Тема: Дослідження впливу моделей сімейних відносин на
емоційну сферу дитини

Виконала: студентка 4 курсу,
ДФН, групи П-4
спеціальності 053 «Психологія»
Дидик Б.
Керівник: к.психол.н., Брецько І.І.
Рецензент: к.психол.н., Синишина В.М.

Мукачево – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ І ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА	
1.1. Психологічні особливості дітей дошкільного віку.....	7
1.2. Теоретичні основи вивчення стилів сімейного вихованн.....	9
1.3. Основні детермінанти розвитку емоційної сфери дитини дошкільного віку.....	15
1.4. Психологічні фактори формування дитячо-батьківських взаємин.....	23
1.5. Сімейні відносини, як показник розвитку емоційної сфери дитини старшого шкільного віку.....	26
РОЗДІЛ II ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДОШКІЛЬНИКА	
2.1. Методика організації дослідження.....	31
2.2. Результати дослідження сімейних відносин та їх вплив на емоційну сферу дошкільника.....	45
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема особливостей розвитку емоційної сфери дітей є актуальною як у теоретичному, так і суто прикладному аспектах. Розкриття психологічних механізмів, що детермінують розвиток емоційної сфери, ускладнюється багатьма причинами. З-поміж них, виступає недостатня теоретична з'ясованість загальних уявлень щодо сутності емоцій, їх інтегративності, динамічності протікання, амбівалентності тощо. Водночас порівняльний аналіз різних досліджень дозволяє констатувати небажані тенденції, що спостерігаються в розвитку сучасних дітей. Це поступове збільшення кількості дітей, в яких виявляється підвищення фрустрації, емоційної напруги, депресивності, розладу в адекватності емоційного регулювання.

Вивчення сформованості емоційної сфери дітей старшого дошкільного віку є привабливим як у теоретичному, так й у практичному змісті. У цьому віці ще не втрачена безпосередність вираження емоцій, властивих дитині, але разом з тим, у наявності інтенсивне становлення емоційної сфери, здатність вербалізувати власні почуття й почуття оточуючих людей, уміння підкорятися вимогам і правилам.

З метою розвитку емоційної сфери необхідно передбачити гармонійне виховання різних почуттів і емоцій, а також формувати в дитини необхідні навички в керуванні своїми почуттями і емоціями (гнів, занепокоєння, страх, провина, сором, співчуття, жалість, емпатія, гордість, шляхетність, любов та інші); навчити дитину розуміти свої емоційні стани і причини, що їх породжують. З емоційним благополуччям дитини пов'язана її оцінка самої себе, своїх здібностей, моральних і інших якостей.

Особливу роль відіграє сім'я у вихованні дитини – дошкільника, оскільки це перша і часто майже єдине середовище, що формує його особистість. Дошкільне дитинство – період високої чутливості дитини до виховних впливів.

Актуальність розгляду сімейних взаємин як чинника емоційного благополуччя дитини дошкільника визначається сучасними умовами сімейного виховання. Особливості взаємодії дитини з батьками, ступінь їх чуйності, наявність емоційних зв'язків і відносин прихильності впливають, як протягом усього періоду дитинства, так і в подальшому житті, є своєрідним еталоном побудови його відносин з іншими людьми.

Дошкільний вік – це вік, в якому починає складатися особистість дитини. У цей період відбувається прискорений розвиток психічних процесів, дитина активно освоює широкий спектр різних видів діяльності. На етапі дошкільного дитинства формується емоційну поведінку і ставлення дитини до сім'ї. Саме тому так важливо вивчити особливості емоційного благополуччя у дітей старшого дошкільного віку. Більш того, діагностика емоційної поведінки та емоційних стосунків у сім'ї виступає найважливішим засобом формування у дитини ставлення до дійсності, засобом морального, естетичного і розумового виховання.

Вивчення внутрішньосімейних відносин показує, що під впливом емоційного досвіду спілкування з батьками та їх оціночних впливів переживання дітей набувають різної емоційної спрямованості.

Водночас недостатнє визначення впливу різних соціально-психологічних факторів виховання дітей на розвиток їхньої емоційної сфери суттєво ускладнює процес пошуку засобів профілактики і корекції небажаних проявів у ній. Саме це зумовило вибір теми бакалаврської роботи: «Вплив особливостей сімейних відносин на емоційну сферу дитини».

Саме сім'я певним чином впливає на процес і результати формування емоційності дитини.

Вивчення сімейних відносин є надзвичайно важливим як для розуміння факторів, що впливають на становлення особистості дитини, так і для організації психолого-педагогічної практики. Про значимість даної проблеми свідчить той факт, що багато авторитетних психологічних теорій не обійшли

увагою цю проблему, розглядаючи взаємини батьків і дитини як важливе джерело формування емоційності.

Таким чином, викладене вище зумовлює актуальність теми дослідження.

Об'єкт дослідження – емоційна сфера дітей старшого дошкільного віку.

Предмет – особливості сімейних відносин та їх вплив на емоційну сферу дитини.

Мета нашого дослідження – вивчення впливу сім'ї, зокрема дитячо-батьківських відносин на емоційну сферу дитини дошкільного віку.

Мета конкретизувалася в наступних основних **завданнях дослідження:**

1. Проаналізувати зміст проблеми в науковій літературі.
2. Визначити взаємозв'язок взаємовідносин у сім'ї та їх позицією і емоційним станом дитини.
3. Встановити особливості впливу сімейних відносин на емоційну сферу старших дошкільників.
4. Виявити уявлення батьків про особливості емоційного розвитку дитини.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і систематизація науково-теоретичних та методичних джерел; емпіричні методи: стандартизовані методики, проєктивні методики, спостереження, бесіда.

Комплекс методів і методик, що використовуються в дослідженні, визначений вихідними методологічними передумовами, а також ціллю і завданнями кожного етапу і всього дослідження в цілому. В дослідженні використовувалися такі **методики:**

1. Методика «Аналіз сімейних взаємин» (Е. Г. Ейдемільер, В. В. Юстіцкіс);
2. Анкета-опитувальник «Уявлення батьків про емоційні особливості дитини» О. І. Ізотової;
3. «Малюнок сім'ї»;
4. Методика діагностики емоційної ідентифікації для дітей дошкільного віку (Е. І. Ізотової).

Теоретичні основи по темі дослідження висунуті в працях провідних вітчизняних психологів: В.С. Мухіної, Л.С. Виготського, О.М. Леонтєва про розуміння дошкільного дитинства як особливого періоду в становленні особистості. А також у дослідженнях ряду робіт авторів, які вивчали сім'ю і сімейні стосунки: Л.Д. Столяренко, С.І. Самигін, А.В. Петровський, О.І. Захаров, І.М. Балинський, В.М. Мясичев та інші. У дослідженнях проблеми розвитку емоційної сфери в сім'ї, характеру взаємовідносин між батьками та дітьми важливий внесок зробили видатні зарубіжні та вітчизняні психологи і педагоги Е. Фромм, Д. Бомринд, Е. Еріксон, Л.С. Виготський, О.М. Леонтєв, Д.Б. Ельконін, С.Л. Рубінштейн, А.П. Гречишкіна, Т.В. Кравченко та ін.

Базою дослідження виступив дитячий садок №1 м. Мукачева. Всього в експерименті брало участь 30 осіб, 15 – дітей віком 5 років та 15 – батьків дітей.

Практична значимість дослідної роботи полягає у встановленні особливостей впливу сімейних відносин на емоційну сферу старших дошкільників.

ВИСНОВКИ

1. Опрацювавши та проаналізувавши науково-психологічну літературу з питань ролі сім'ї в розвитку емоційної сфери дошкільників, ми дійшли висновку, що сім'я є визначальним фактором розвитку дитини дошкільного віку. Сім'я – це визначений психологічний клімат; для дитини сім'я є джерелом найрізноманітніших емоцій та почуттів, які необхідні для її повноцінного розвитку.

2. Дослідивши особливості емоційного розвитку дошкільника ми виявили, що в дошкільному віці виникають новоутворення в емоційній сфері – свідомо орієнтація у власних емоціях та переживаннях (65%). Діти дошкільники легко збуджуються, ще не можуть контролювати свої емоції. У дітей слабо розвинуте вміння зосереджуватись, вони схильні до імпульсивних дій. Від уміння володіти власними емоціями залежить налагодження стосунків з батьками.

3. Визначивши вплив батьківської сім'ї на формування емоційної сфери дошкільника, ми дійшли до висновку, що найважливішим фактором емоційного розвитку дитини є позитивний психологічний клімат в сім'ї, склад, чисельність в сім'ї та специфіка взаємодії батьків з дитиною. Для повноцінного емоційного розвитку дитини необхідне бажання батьків всебічно розвивати дітей; враховувати етапи емоційного розвитку дитини задовольняти потреби дитини в спілкуванні, емоційному контакті (45%). Позитивні взаємовідносини в сім'ї сприяють розвитку емоційної сфери дошкільника. У таких дітей спостерігається відсутність страху та тривожності.

4. Аналіз сімейних взаємин в сім'ях старших дошкільників за методикою «Аналіз сімейних взаємин» (О.Г. Ейдемільер, В.В. Юстіцкіс) показав, що при оптимальному емоційному контакті батьків з дитиною дисгармонійних типів виховання не виявлено. У батьків з емоційним типом виховання зайва концентрація на дитині зумовлює виражений тип дисгармонійного виховання гіперпротекцію. У батьків з емоційним типом де є зайва емоційна дистанція

присутнє ігнорування потреб дитини, надмірність вимог / обов'язків, розширення сфери батьківських почуттів або її нерозвиненість.

В цілому емоційне благополуччя дитини у стосунках з батьками пов'язане з умовно нормативним типом емоційної поведінки і емоційним прийняттям своїх близьких, зокрема батьків. Емоційна нестабільність у стосунках з батьками пов'язана і з умовно нормативним, і з демонстративним, і з захисним типами емоційного поведінки. І в сім'ях у таких дошкільнят проявляється емоційне прийняття своїх близьких. Емоційне неблагополуччя дошкільника пов'язано, перш за все, із захисним типом поведінки і неприйняттям власних батьків

5. Для дослідження уявлень батьків про особливості емоційного розвитку дитини була використана Анкета – опитувальник для батьків "Уявлення батьків про емоційні особливості дитини".

Аналіз результатів відповідей дозволив з'ясувати наступне, що розповідають дитині про почуття, емоції, відносини між людьми часто – 65% батьків. У своїх бесідах з дитиною намагаються навчити її розуміти емоційні стани інших і свої власні і правильно на них реагувати. Для цього використовують читання казок, перегляд мультфільмів та дитячих фільмів, конкретні життєві ситуації. 35% – батьків не змогли відповісти які слова використовують для пояснення проявів почуттів (емоцій) в житті.

6. Для дослідження виявлення особливостей ідентифікації емоцій різних модальностей у дітей дошкільного віку та індивідуальних особливостей емоційного розвитку була використана діагностична методика емоційної ідентифікації для дітей дошкільного віку (Е. І. Ізотової).

За даними першого етапу дослідження, який мав на меті виявити індивідуальні особливості ідентифікації різних емоцій у дітей, було виявлено, що 50% дошкільників добре ідентифікують, як позитивні так і негативні емоції, що свідчить про високий рівень ідентифікації емоцій. Дані результати показують наявність позитивного сприйняття навколишнього світу, тобто розвиток цієї групи досліджуваних протікає в сприятливих умовах, дитина

добре соціалізована, у неї немає проблем у спілкуванні. Ці діти почуваються впевнено, завжди готові прийти на допомогу, доброзичливі, уміють вирішувати конфліктні ситуації.

Отримані дані другого етапу дослідження свідчать про те, що у 45% дітей емоційний стан є позитивним, тобто позитивні емоції, такі як радість, задоволення, довіра, дають дітям відчуття безпеки та надійності. Завдяки цим емоціям діти відчують, що в їхньому світі все гаразд, вони допомагають набувати нового досвіду і повторювати набуте.

Для 30% дітей характерні прояви тривожності, тобто постійне почуття ними страху перед невідомим призводить до того, що вони вкрай рідко проявляють ініціативу.

Агресія та імпульсивність характерна для 15% та 10% дошкільників. Такі результати є показником того, що дитина піддається негативним сімейним конфліктам, присутні різні вимоги до дитини, які викликають негативні переживання.

7. Аналіз психо малюнків на тему „Моя сім'я” підтвердив те, що сім'я є одним із визначальних факторів в розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку. Аналіз малюнків показав, що несприятлива атмосфера в сім'ї, напружені стосунки дитини з батьками, несприятливий психологічний клімат в сім'ї негативно впливають на емоційний розвиток дитини. Діти відчують психологічне напруження, тривожність, нерішучість (27,5%).

Малюнки 43,1% дітей відрізняються відносною емоційною гармонією дитини в родині, інші малюнки свідчать про наявність сімейних проблем емоційного плану, незадоволеності дитини сімейною ситуацією, відсутності відчуття емоційного комфорту в родині, підвищеної тривожності. Про це говорить схематичність і незакінченість деяких малюнків, відсутність яскравих насичених кольорів, другорядних деталей (зелена травичка, квіти, кульки, бантики тощо), також відсутність єдності родини, загальної діяльності, деяких членів родини, непропорційне зображення фігур, штрихування, сильний натиск.

8. В цілому емоційне благополуччя дитини у стосунках з батьками пов'язане з умовно нормативним типом емоційної поведінки і емоційним прийняттям своїх близьких, зокрема батьків. Емоційна нестабільність у стосунках з батьками пов'язана і з умовно нормативним, і з демонстративним, і з захисним типами емоційного поведінки. І в сім'ях у таких дошкільнят проявляється емоційний прийняття своїх близьких. Емоційне неблагополуччя дошкільника пов'язано, перш за все, із захисним типом поведінки і неприйняттям власних батьків.

9. Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження. У подальшому планується глибше вивчити проблему психологічних чинників розвитку емоційності дітей дошкільного віку, добір адекватних методів та методик дослідження емоційності, а також розроблення колекційної програми для розвитку емоційної сфери дошкільника у контексті дитячо-батьківських стосунків.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>